

SADRŽINA TRAŽI IZLAZ

Ja: Nalazim se u Beču. Zbog kamera koje su snimile toliko mesta možda i nema grada koji bih želeo da posetim. A onu atmosferu koju znam iz knjiga o Beču, sada, naravno, ne mogu da osetim. Postoji i onaj Beč koji stvaraju gastarbajteri, i koji psuju. Beč je ta karta koju držim u ruci. Ne! Ne obilazim Beč, već se krećem po karti. Na uglu dve ulice nalazim restoran njenog oca. On je došao u Austriju još kao dečak. Zanosio se da će zaraditi pare, te da u rodnom kraju otvori restoran *evropskog tipa*. To je i pokušao. Čoveku koji je odrastao u Austriji bilo je neverovatno da postoje *tolike prepreke* za dobijanje dozvole. Nije poznao birokratiju svoje zemlje. Uskoro u Srbiji nije mogao da podigne ni novac koji je čuvao u banci. Tada je odlučio da proda očevinu i da se više nikada ne vrati u Srbiju. Zatim je u Beču otvorio restoran koji je nameravao da izgradi u Srbiji. (Takvih restorana u Beču ima na stotine.) I, eto, sedim u njemu i slušam glas njegove ćerke.

Uvek kada neko od nas mahne rukom konobar dolazi i pita šta želimo? "Nisam znao da ću u Beču biti tako važna ličnost", kažem.

Devojka klima glavom. Nestrpljiva je. Dolazi do šaltera. Žena na šalteru besno zalupi vratanica. Devojka se nasmeja. Reče: "To tako ide kada ti je majka šef kuhinje."

Ona je studentkinja nemačkog. Ja pomažem njenom ocu radeći kafanske poslove. Ona mi se javlja četvrtkom. Uvek mi se obraća na nemačkom. Znam da joj je nemački *maternji* jezik. Majčin je ostao negde zaboravljen. Uznemiren sam kada mi se ne javi. Danas je četvrtak i nije se javila. Sutra neće doći u kafanu.

Ona hoće da se igra sa mnom, *ali i jezikom*. I ja hoću da se igram sa njom: šaljem joj poruke na koje ona još ne odgovara.

Njen otac je četiri godine stariji od mene. Ne znam šta će reći? Ona me pita da li nam je potrebno da se venčamo. Dobio bih stalnu boravišnu vizu. "Možda tako počinje ljubav?" šali se ona.

Dok sedim u kafani videh je kako se sakri iza mojih leđa. Zatim dva muškarca udoše, i tražeći je, pogledima *isekoše prostoriju*. Onda odoše misleći da devojka nije u polupraznoj kafani. Ona sede za moj sto. Nasmeši se. Čim poče da izgovara reči videh da će zaplakati. Stavih joj ruku na glavu. Pružih joj sok. Ona se nasmeja. Prolazi radno vreme. Devojka mi kaže: "Kada govoriš o prošlosti, govori u prezentu. Kada govoriš o kulturi govori o stanju."

U vremenu sam... ako je ono važno za priču; zapravo, postoje *vremenske granice*, koje ću ovde označavati godinama i decenijama.

Osamdesetih ja sam voleo filmove Hercoga, Fasbindera, Vendersa.

Ti si voleo filmove Formana, Tarkovskog, kasnije Grinaveja.

On je govorio: Ljubav nije nikakva (ni stvarna ni figurativna) oaza u pustinji života. (Ne, po Morijaku.) U pravom životu ima izvanrednih solista, koji znaju samo za ljubav stvaranja. Nižu slova, note i slažu boje. Probijaju se kroz lavirinte infinitiezimalnog računa, ili prorokuju polubožanska stvaranja pustinjskog čoveka *ex vitro*. No, većina takvih,

pustinjski ožednelih muškaraca, mora da se napije eliksira izlučenog iz ženinih puti. Zar se ljubav, *kroz olovno slovne pustinjske pejzaže* takozvanih romana, natapa mirisima ovlažene ženine kože?

Ona je govorila: Radi se o nečem drugom. Razumem tu ljubav o kojoj gcvorite. Ali ona ne spasava ženu.

Ono: Na jesen je, u Žitkovcu, dugačak red kola natovarenih groždem koje vinogradari predaju zamljoradničkoj zadruzi. Taj red kooperanata danima je dugačak i kilometar. Ljudi sede u kolima i čekaju.

Sedamdesetih, posle snega i priče o kurjacima (tako priče iznenadiše samo ljude), okićen cvećem, ka brdima, novim asfaltiranim putem, krenuo je autobus. Deca su trčala za njim. U selima nije bilo muškaraca. Izgovarana je nova reč: gastarbajteri! Šofer je izjavio: *Kada pođem kroz sela ... toliko je usamljenih žena ... jedino da ne oblačim gaće*. Starci su iznosili rakiju, nagovarali šofera da pije i pričali mu o dobrim konjima, o ratnim marševima i nezgodama na drumovima.

Ona: Deca gledaju: Psa ispred kapije *napadaju* pružene ruke, sunce, vrelo telo kučke. Pripijen je uz ogradu škole i uplašeno gleda ljude. Njegovo uzdrhtalo telo, delimično uvučeno u kučku, postaje meta. Prvo na ulici zastaje jedan starac, kome se tresu ruke, i kome s vreme na vreme zaigra obraz. Kasnije zastaju mladići, pa đaci.

Ljudi čupaju kočeve, deca donose kamenje, glasovi prete učiteljem. Prsti pokazuju da se pojavljuje njegova figura. Ali deca sumnjaju.

Govore: "Ne! Nema učitelja."

Odnekud prolazi žena. Nosi kratku suknju, torbu na ramenu, njiše se u prolazu. Sa balkona neko viče: "Udriiii!"

Jedino ne greši pas. Još teže je ono što ga čeka. Čuje viku. Grči mu se uzdrhtalo i napeto telo, prima udarce, pripitomljava kamenje. Žene beže. Ne osvrću se. Čuje se bat njihovih koraka, ali i dalje rumene. U dvorištu se pojavljuju mnogi psi. Počinju da laju ali su daleko od palog kamenja. Samo je on preblizu. Čak ga i ritaju. On je i dalje zgrčen i udenut u kučku. Oseća da je sposoban još jedino za oplodnju.

Sutra će glasnije da laju i neplodni.

U Beogradu:

Za stolom u kafani:

Sedamdesetih godina *stvarnosna* proza je preplavila medije. Svako mesto je moralo da ima svog pisca. Raška je imala pisca. Kragujevac, Bileća, Čuprija, a Beograd je ostao bez stvarnosnog pisca.

Niko nije mogao da podnese taj teret. Ili je bilo *trivijalnih* ili je bilo *teških* pisaca. Slavljena je stvarnosna proza u novinama i malim mestima, da su u priču njeni stvaraoци ugurali i skaz, i crticu, i slučajnu belešku, sve to prodajući kao da se stvarno radi o priči a da tek napisашe poneku priču.

U Beogradu devedestih pojavila se nova generacija postmodernih stvarnostnjaka i grad je konačno dobio *svoje* pisce. Nedostajali su mu.

Otpočela je provincijalizacija Beograda.

Urbano, mimetičko, takođe može da bude primitivno. Rock & roll naratori! Sit sam ih! Kao da ima razlike između primitivne ruralne ili primitivne urbane proze.

Ništa mi ne preostaje nego da se setim knjige *Filozofija palanke*, R. Konstantinovića. Beograd će bukvalno kraj veka završiti u toj knjizi.

Čim odem kući čitaću tu knjigu.

Za drugim stolom:

"Gledaj ljubomorne pisce. Smeta im tuđ uspeh."

Dok sam bio klinac krišom sam slušao šta pričaju devojke u tihim večerima, dok se de na klupama. Uvek sam čuo pitanje: Koga voliš?

Odrastao sam. Više nisam čuo te reči. Pitali smo jedni druge: "Sa kojom se devojkom zabavljaš?"

Skoro, u autobusu, moja bivša učenica, ljubazna, nasmejana, otvorena, tek stasala, pita me: "A s kim se ona muva?" misleći na mladu profesoricu koja se skoro zaposlila.

"Moramo ranije da krenemo", kaže devojka.

U vozu

– Pitao sam kada polazi voz. Rekli su mi u šesnaest časova. Sada dolazim – otkazan. Pre jedan sat su mi javili da voz saobraća, i da polazi na vreme. Nisam stigao na majčin pogreb.

– Ne budite naivni. U redu vožnje stoji da saobraća taj i taj voz, ali ga otkazuju već pola godine.

– Evo, moram da putujem putničkim. Moram tri puta da presedam. Ne mogu stići da sahranim majku. Pisci su u pravu: provincijalizacija počinje u kulturi, a zatim nema autobusa, otkazani su vozovi, nigde da ugledaš stranca.

– Mladima sve nešto ne valja, kaže jedan stariji putnik.

– Ništa te nisam pitao.

– Nisi, ali ja čujem šta pričaš. Još uživite u onom što smo mi stvorili.

– Alergičan sam na zamenicu Mi.

– Još jedna budala, šapuće devojka. – Hajdemo u drugi kupe.

Drugi kupe:

– Moja devojka, posle svađe se ne pojavljuje već nekoliko dana. Zamarala me pričom o braku, željom da pređe u moj stan, a ja sam odmah prestajao da je slušam, i posle tucanja predlagao bih joj da ode. Bolje je da se izgubi nego da se posvađamo. Radi u obližnjoj parfimeriji. Elegantna je, visoka, kratko podšišana. Uvek je odevena kao manekenka.

Bilo je dovoljno samo da se udvaram njenoj kolegini i da se okonča naša veza.

– Stara odela i izlizane jakne su glavna karakteristika fudbalskih navijača. Od njih je regrutovano najviše dobrovoljaca.

Na odru

Poslednjih godina života toliko je želela da vidi svoje potomke - sina i ćerku - da joj se činilo da njihovo odsustvo direktno utiče na njeno zdravlje, a onda, kada je umrla, svi oni koje nije želela da vidi bili su pored odra.

Majstor

U aprilu majstor je pogodio da okreči kuću moje majke: kupatilo i dve sobe, kako bi me prilikom dolaska zatekao miris kreča, ali kada sam stigao za praznik (Prvi maj) stvari su bile iznesene ispod nadstrešnice: dva kauča, ormar, komoda a kuća ne samo da ni-

je bila okrećena već krećenje skoro da nije ni započeto – oguljeni su zidovi, isflekan je pod, izmazana su stakla. Čak i kada sam stigao na leto – a majka se nadala da ću doći sa devojkom – stvari su takođe bile napolju, a nije bilo završeno krećenje. Majstor je bio neprestano pijan. Majka je svakoga dana uzimala kolica i žaleći ga, tražeći razlog zašto je takav, uvek nalazeći neki ovozemaljski razlog kao razočarenje u ljubav, ili zaljubljenost u asistentkinju, odlazila bi da traži majstora. On bi, pijan, spavao u nekom jarku. Majka ga je stavljala u kolica. Dovožila ga je svojoj kući. Stavljala ga je ubrzo da spava. Ljutila se što je njega odabrala za majstora, ali bi se na kraju mirila čak i zadovoljna što eto, pomaže nekom nesrećnom čoveku. Izbegavala je da upotrebi reči neuračunljiv ili sumanut.

Majstor se probudio u ponoć. Lenjo se protezao, trepćući, zbunjen da se još neko nalazio u sobi u kojoj je spavao. Usplahiren čak i nije gledao u sat da bi saznao koje je doba noći. Ja sam razmišljao da je ponoć najveličanstveniji deo noći, pa sam mu zato rekao da priđe prozoru ali ... on je počeo da osluškuje. Čuo je dobovanje kišnih kapi po prozoru. "Romor", rekao je. Prema meni se odnosio kao čovek koji je davno preživio ono što se sada meni dešava. Bilo mu je besmisleno svako školovanje. Nije hajao za pubertetsku radoznalost, niti za otkrivanje tajni koje su bile stvorene kroz kulturu i nasleđe. "Nema tajni već su to obmane koje sociolozi i psiholozi (dva povlašćena zanimanja) nazivaju tabuima", rekao je.

Majstor se umivao u kupatilu. Zatim je tiho pevušio neku francusku šansonu. Pitao se: "Šta da radimo?" onda je dodao. "Mogu sada da krećim." I dok sam ja čitao jednu knjigu, koju je on podigao kao predmet, počinjao je da kreći sobu u kojoj niko nije spavao. Zamolio me je da mu samo pomognem u prenošenju stola kako bi počeo sa krećenjem plafona. Pažljivo smo preneli sto, ja sam mu dodao kofu, on je vezivao maramu preko kose – bilo mu je stalo do frizure – i umesto da čitam ja sam pomagao majstoru.

On je radio sporo i pažljivo, vodeći računa da kapi kreća ne padaju na pod, iako je prethodno zamazao stakla.

Došao je da čuva pokojnicu. Pije i priča: "Jedne godine toliko nisam imao para... U kafani me nijedan konobar nije služio pićem dok ne platim unapred. Govorili su samo pare, pare, pare. A ja nigde da zaradim. Posao ne ide da ne znam šta ću. Odem u crkvu. Stanem ispred ikone, poklonim se i kažem. "Oprosti mi Bože, još od tebe nisam uzimao novac na zajam." Ne znam šta je on mislio, ali ja pažljivo pokupim novac. Prebrojim! Moram da vratim. Doduše, još nisam prikupio dovoljno, ali čim budem zaradio nešto para prvo vraćam Bogu."

Penzioner:

Nepotrebno mu je lekar nagovestio da je bolestan od neizlečive bolesti. Možda mu je lekar samo rekao da je poslao na analizu uzorak njegove jetre, a on je sam tražio razočarenje. Lekareve reči su bile dovoljne da njegov pacijent postane alkoholičar. Većinu svojih vršnjaka je poslao na nepovratni put, odlazeći im u posetu pred smrt i govoreći da lekari nisu uvek u pravu. I oni greše. Eto, na primer, on je još živ.

Kada je otišao u penziju, sa jednim drugarom, kupili su grobna mesta. Onda su, jednoga dana, otišli da ih preurede i uokvire betonom. Napili su se. Jedan od njih je rekao: "Ajde, neka ti je sa srećom."

Na te reči su se najpre zamislili, a onda su počeli da plaču.

"Prošao nam je život", rekao je jedan od njih.

"Šta smo radili?" pitao se drugi.

"Ostao sam željan one stvari... Ostao sam..."

"Kad prođe to vreme?"

Kada su otišli kućama bili su besni na svoje potomke. Niko od njih nije hteo da sačestvuje sa njima. Čak nisu ni otišli da vide gde se nalaze grobna mesta njihovih predaka.

"Srpkinja":

Osamdesetih na partijskom sastanku, kada je bio prisutan i drug iz komiteta, partijska aktivistkinja ga je upitala kada će da zaposle njeno dete. "Eto, kriza je drugarice. Stabilizacija", odgovorio joj je on. Ona je rekla da je od sedamnaeste godine u partiji. Otac joj je poginuo u ratu. A za njeno dete nema mesta.

"Sad ću da zgazim knjižicu" povikala je. Pošto nisu uspeli da je uteše nekoliko puta je gazila knjižicu, dizala je sa poda i ljubila.

U poslednjoj deceniji veka postala je Srpkinja. Ustanovila je: njeno porodično stablo... oni su starosedeooci... njeni preci ovde žive vekovima. Na zidu je uramljen stajao njen rodoslov. Kada je počela mobilizacija za rat odmah je otišla i čoveku iz nekadašnjeg komiteta prijavila dva mladića koji se nisu odazvali kada su primili vojne pozive. Poslala je muža u rat: ubrzo je vraćen mrtav. Njegovo mesto u preduzeću ipak je trebalo da zauzme njihov sin. Zaposlili su ga, upisali su ga vanredno u školu da bi dobio potrebnu kvalifikaciju. Međutim, njihov sin je uspeo da radi svega nekoliko meseci. Svečano je otišao drugu iz komiteta i rekao mu da se nosi. On, za te pare, neće ni da trpi komunističku radničku klasu: "Oni se samo zajebavaju i ništa ne rade. Neću da slušam folk sa njima, i da ih gledam." A kad je otišao kući majci, partijskoj aktivistkinji, rekao je da se iseli iz kuće i živi sa novim ljubavnikom.

Kada su pokojničina kćer i zet odlučili da prodaju kuću i da se isele na Novi Zeland, postavili su isto pitanje kao posle rata, kada je izvršena konfiskacija imovine njenom bratu: šta sa knjigama? Knjige iz biblioteke njenog brata su pedantno popisali da bi ih zaveštali narodu, a onda nisu znali šta bi sa njima. Pokojnica tada ipak nije odolela da neke knjige, iz bratovljeve biblioteke, ne prenese u svoj stan; ionako su sve te knjige smeštene u jednu prostoriju opštinske zgrade, u kojoj su ostale dugo posle rata. Nadležni nisu znali šta će sa knjigama, i nemajući vremena, toliko dugo su odlagali njihovo premeštanje, da su one razvlačene, na kraju i njegova sestra sama nije znala šta se desilo sa njima.

Posle rata više nije bilo njenog i muževljevog društva, i zato su im knjige bile jedino utočište. Kako školu nisu okončali iz početka su bili fizički radnici, ali i njihovo nepotpuno školovanje bilo je dovoljno da bi kasnije zauzeli rukovodeće položaje u preduzeću. Međutim, jedino što ih je zanimalo bila su deca, i njima su podredili svoj život. Vreme su provodili u kući, pored svoje dece. Svaki njihov uspeh ili neuspeh preživljavali su svi oni. Onda kada su deca otišla na studije roditelji su razmišljali da napuste gradić i presele se u glavni grad, ali zbog krize i oskudice odustali su od odlaska. Međutim, u poslednjoj deceniji dvadesetog veka odluku su donosila deca. Sin je otišao u Nemačku. Posle okončanja studija ćerka i zet su odlučili da napuste Jugoslaviju i presele se na Novi

Zeland. Ničeg od onog što su imali nisu mogli da ponesu na daleki put, a posebno knjige.

Ako su posle rata višak njihovog stambenog prostora dali oslobodiocima sada su njihovu kuću kupili gastarbajteri-seljaci. Kupili su kuću sa svim što je u njoj - da ne komlikuju, ali spor je izbio oko biblioteke. Šta će im tolike knjige! Za njihove pare kupovaće šta oni žele. Gastarbajteri su doveli građevinare da im preurede stan kako oni žele - ako im budu potrebne knjige za vitrine kupiće oni nove. Ni gradska biblioteka nije želela da popunjava knjiški fond jer su im ionako knjige ležale u podrumima.

Gastarbajteri su kolicima izbacili knjige u dvorište. Pošto je bilo hladno jesenje vreme majstori su se grejali na vatri zapaljenih knjiga. Zabezeknuto sam gledao kako nestaje jedna biblioteka. Naljutio sam se i uzeo ručna kolica da bih knjige preneo svojoj kući, a majstorima odneo drva.

Kada je umrla gospođa, dugo niko nije svratio do njene kuće, a onda su lopovi otkrili leš. Stara gospođa nije htela sa decom. Nije mogla bez svoje kuće i bez groblja: u njemu ju je čekao muž! A mogla je da prima novozelandsku penziju.

"Šta su sve radili da bi iškolovali tu decu. Eto, čujemo da se tamo ćerka ponovo udala. Zet je ovde bio naučnik, tamo je portir. Rastao se sa ženom i uzeo neku balavicu - vršnjakinju svoje kćeri. Ostavili su majku samu. Lopovi su je našli mrtvu", kaže Srpkinja. "Oni su dali život da iškoluju kćer i sina. Kćer ne može da dođe. Daleko je Novi Zeland. Od sina je i Bog digao ruke."

Pored pokojničinog odra nema samo njenih, ćerke i sina: svi oni koje nije želela nikada da vidi, niti se druži sa njima, sede pored raspadnutog leša i piju.